

Οπτικός εγγραμματισμός μαθητών δημοτικού με τη χρήση συνεργατικού περιβάλλοντος μάθησης (wiki)

A. Τσίγκου

5^ο Δημοτικό Σχολείο Ασπροπύργου
atsig@tee.gr

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να παρουσιάσει μια διδακτική πρακτική που εφαρμόστηκε από τον δάσκαλο σε μαθητές ΣΤ΄ τάξης με τη χρήση ΤΠΕ. Σε συνεργατικό περιβάλλον μάθησης (wiki) οι μαθητές προσέγγισαν ζωγραφικά έργα της Αναγέννησης με αισθητικό και κριτικό τρόπο, καλλιεργώντας έτσι τον Οπτικό Εγγραμματισμό, δηλαδή την ανάγνωση και ερμηνεία αισθητικών μηνυμάτων, την αποκρυπτογράφηση του «λόγου» των εικόνων, με στόχο να γίνουν ικανοί να αντιλαμβάνονται τα λανθάνοντα κωδικοποιημένα μηνύματα.

Λέξεις κλειδιά: οπτικός εγγραμματισμός, συνεργατικό περιβάλλον μάθησης, wiki.

Abstract

This paper aims to present a teaching practice applied by the teacher to sixth grade pupils using ICT. Paintings of Renaissance were approached by pupils in a collaborative learning environment (wiki). Using an aesthetic and critical way, pupils were lead to develop visual literacy, ie reading and interpretation of icons messages, or deciphering of images "discourse", in order to be able to perceive hidden coded messages.

Keywords: *visual literacy, collaborative learning environment, wiki.*

1. Εισαγωγή

Υποστηρίζεται ότι οι μαθητές στη μελλοντική τους σταδιοδρομία θα κληθούν να αναζητούν και να επεξεργάζονται τη πληροφορία ή να αξιοποιούν αυθεντικά την κατεχόμενη γνώση, παρά να ανακαλούν τη σχολική γνώση. Σε αυτό το πλαίσιο καλείται το σχολείο να ανταποκριθεί στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους και να αναπτύσσει δεξιότητες που προκύπτουν από τη συνεργατική διδασκαλία και μάθηση.

Με την ένταξη των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να συνεργάζονται σε μικρές ευέλικτες ομάδες 2-4 ατόμων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από δυνατότητες άμεσης επικοινωνίας, κοινούς στόχους, συλλογική αλληλεπίδραση και συλλογικότητα (Ματσαγγούρας, 2008).

Για την υλοποίηση ομαδικών δραστηριοτήτων αυξανόμενο ενδιαφέρον σημειώνεται τελευταία στην παιδαγωγική χρήση του Παγκοσμίου Ιστού και κυρίως των εφαρμογών του, που υποστηρίζουν τη συνεργατική μάθηση και βασίζονται στις

αρχές του εποικοδομισμού. Για τη διεκπεραίωση projects, μάλιστα, προτείνεται η διδακτική αξιοποίηση του wiki, που μπορεί να είναι αποτελεσματική για την ανάπτυξη νοητικών, κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων.

2. Θεωρητικό πλαίσιο

Οι τεχνολογίες web2.0, όπως τα blogs, τα wikis, τα social networks, αξιοποιούνται σήμερα και στο χώρο της εκπαίδευσης, με τα wikis να ξεχωρίζουν λόγω των πολλών δυνατοτήτων που προσφέρουν κατά τη διάρκεια καλά σχεδιασμένων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Κοινό χαρακτηριστικό στα ανοιχτά περιβάλλοντα του web2.0, είναι ότι οι χρήστες δημιουργούν το περιεχόμενο, το μοιράζονται στην ομάδα τους και, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, έχουν τη δυνατότητα να επεμβαίνουν και στη δουλειά άλλων.

Ιδιαίτερα τα wikis φημίζονται ως ένα από τα περισσότερο συνεργατικά και πλούσια εργαλεία στον κυβερνοχώρο με ξεχωριστό πλεονέκτημα την συνεχή σύνθεση και αξιολόγηση εκ μέρους των χρηστών. Με τη χρήση τους στην εκπαιδευτική διαδικασία ο εκπαιδευόμενος αναλαμβάνει το ρόλο του ερευνητή, συμμετέχοντας ενεργά στη διαδικασία οικοδόμησης της γνώσης (Διερευνητική Μάθηση), ενώ συγχρόνως καλλιεργεί την επιστημονική και κριτική του σκέψη. Η ευκολία του χρήστη να συνεισφέρει στη δημιουργία και διαμόρφωση του περιεχομένου, εκπληρώνοντας τους επιθυμητούς εκπαιδευτικούς στόχους, είναι άλλο ένα χαρακτηριστικό του νέου αυτού πεδίου.

Στη σχολική τάξη τα wikis αποτελούν ένα προσωπικό χώρο για ανάγνωση και γραφή από τους μαθητές, ο οποίος ανανεώνεται συνεχώς, αλλά και κοινόχρηστο χώρο για ερωτήσεις, απαντήσεις και ανταλλαγή ιδεών (Βίγκλας κ.ά., 2007). Παράλληλα, ανοίγεται στους μαθητές το παράθυρο της επαφής με πληθώρα πολυτροπικών κειμένων, της επεξεργασίας και κατανόησης τους, αλλά και της παραγωγής γραπτού λόγου με πολυτροπικά στοιχεία.

Καθώς οι οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες μεταβάλλονται, οι μορφές και οι πρακτικές γραμματισμού ολοένα αλλάζουν και επομένως αυξάνεται η αναγκαιότητα για κατανόηση και παραγωγή διαφορετικών ειδών κειμένων (Baynham, 2000). Ως απόδοση του αγγλικού όρου «literacy» ο όρος «γραμματισμός» ή «εγγραμματισμός» αφορά κυρίως γνώσεις και δεξιότητες σχετικές με το πώς παράγεται και πώς γίνεται διαπραγματεύσιμο το νόημα των μηνυμάτων. Κάτω από το πρίσμα των «Πολυγραμματισμών» (Kalantzis, et al, 2000) η έννοια του «Οπτικού Εγγραμματισμού» στη σχολική πραγματικότητα παίρνει τη χροιά της ανάγνωσης και ερμηνείας αισθητικών μηνυμάτων, της αποκρυπτογράφησης του «λόγου» των εικόνων σε συνδυασμό με την κατανόηση του λόγου του κειμένου, με στόχο την ικανότητα των μαθητών να αντιλαμβάνονται τα λανθάνοντα κωδικοποιημένα μηνύματα στο εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο.

Απλά, η έννοια του Οπτικού Εγγραμματισμού βασίζεται στην ιδέα ότι οι εικόνες έχουν «συντακτικό» και «γραμματική», δηλαδή δομή όπως η γλώσσα. Η ανάπτυξη και καλλιέργεια της ικανότητας του μαθητή να αναγνωρίζει τις εικόνες που βλέπει γύρω του, να τις «διαβάζει», να τις αναλύει και να κατανοεί το νόημά τους είναι απαραίτητη για την κριτική θέαση ποικίλων εικόνων που ανήκουν στη σφαίρα του οπτικού πολιτισμού. Γύρω από τη «Γραμματική της Εικόνας» οι Kress G. και Van Leeuwen, T. (2010) έχουν επινοήσει ένα ποιοτικό, κριτικό μεθοδολογικό εργαλείο για την ανάλυση πολυτροπικών κειμένων. Με βάση τη θεωρία αυτή, ένα μοντέλο τεσσάρων λειτουργιών- Αναπαραστατική, Διαπροσωπική, Κειμενική και Πολυτροπική Λειτουργία- έχει διαμορφωθεί από τον καθηγητή Η. Ματσαγγούρα (2009) και εφαρμόζεται στην αξιολόγηση των σχολικών εγχειριδίων. Παράλληλα, στο χώρο επίσης της εκπαίδευσης κινείται η θεωρία της στοχαστικοκριτικής προσέγγισης της τέχνης (Κόκκος 2011).

Η έρευνα και κριτική προσέγγιση έργων τέχνης αναφέρεται στο ΑΠΣ των Εικαστικών σύμφωνα με το οποίο ο γενικός σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος «είναι να γνωρίσει ο μαθητής τις Εικαστικές Τέχνες, να εμβαθύνει σ' αυτές και να τις απολαύσει μέσα από ισόρροπες δραστηριότητες έρευνας και δημιουργίας έργων... ώστε να καλλιεργηθεί ως δημιουργός και ως φιλότεχνος θεατής».

Παράλληλα το ΑΠΣ της Πληροφορικής θέτει σαν γενικό σκοπό «να αποκτήσουν οι μαθητές μια αρχική αλλά συγκροτημένη και σφαιρική αντίληψη των βασικών λειτουργιών του υπολογιστή, μέσα σε μια προοπτική τεχνολογικού αλφαριθμητισμού... αναπτύσσοντας παράλληλα ευρύτερες δεξιότητες κριτικής σκέψης... αλλά και διάθεσης για ενεργοποίηση και δημιουργία τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και σε συνεργασία με άλλα άτομα ή ως μέλη μιας ομάδας.»

3. Περιγραφή της δραστηριότητας

Στα θεωρητικά αυτά πλαίσια και με αφορμή το κεφάλαιο 2 της Ιστορίας «Η Ευρώπη στα νεότερα χρόνια» αναπτύχθηκε σε μαθητές ΣΤ' τάξης η διδακτική εφαρμογή, κατά την οποία προσεγγίστηκαν ζωγραφικά έργα της Αναγέννησης σε συνεργατικό περιβάλλον μάθησης (wiki). Η διάρκεια παρέμβασης ήταν 6 ώρες της Ευέλικτης Ζώνης τους μήνες Οκτώβριο και Νοέμβριο.

Οι μαθητές της Στ' τάξης είχαν από την Ε' τάξη αποκτήσει καλή επαφή με τις ΤΠΕ, αφού κατά τη διάρκεια της χρονιάς αυτής επεξεργάστηκαν πολλά αντικείμενα της Ευέλικτης Ζώνης και χρησιμοποίησαν λογισμικά των μαθημάτων τους. Οι μαθητές δεν είχαν καμιά σχετική εμπειρία με τα wiki, οπότε ήταν γι' αυτούς ένα νέο αντικείμενο. Όμως ένα ποσοστό 50% από αυτούς ήταν εξοικειωμένο με τη χρήση κοινωνικών δικτύων, αφού χρησιμοποιούσαν ήδη την πλατφόρμα του facebook. Για την εκπόνηση της εργασίας οι 20 μαθητές δημιούργησαν 9 ομάδες της επιλογής τους. Κάθε ομάδα των 2 ή 3 μαθητών είχε ως στόχο την έρευνα στο διαδίκτυο για τη ζωή

και το έργο 9 σπουδαίων ζωγράφων της Αναγέννησης και στη συνέχεια την καταγραφή και παρουσίαση του πολυμεσικού υλικού στις σελίδες του wiki, που δημιουργήθηκε για τις εργασίες της τάξης με την ακόλουθη διεύθυνση <http://alexandratsigkou.wikispaces.com/>.

Για την επιτυχή διεκπεραίωση της εργασίας κρίθηκε αναγκαία η παροχή κατάλληλων οδηγιών από το δάσκαλο και στη σελίδα του wiki αλλά και σε έντυπα φύλλα εργασίας. Προκειμένου οι μαθητές να γνωρίζουν με σαφήνεια και ακρίβεια τι θα έπρεπε να υλοποιήσουν, τους δόθηκαν αναλυτικές οδηγίες, για τη δημιουργία δικών τους λογαριασμών ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail), για τη χρήση κωδικών ασφαλείας, για τη λειτουργία του wiki (επεξεργασία και αποθήκευση της σελίδας, εισαγωγή εικόνων, χρήση εξωτερικού συνδέσμου), για την δημιουργία βίντεο και την μεταφόρτωσή τους στο διαδίκτυο και στη συνέχεια την χρήση εξωτερικού συνδέσμου στη σελίδα τους. Τέλος, τους δόθηκαν έντυπα φύλλα εργασίας για την κριτική ανάγνωση συγκεκριμένων πινάκων. Οι κειμενοποιημένες απαντήσεις καταγράφονται στη σελίδα τους κάτω από τον προς μελέτη πίνακα. Στο τέλος, κάθε ομάδα μπορούσε να μπει στις σελίδες των υπόλοιπων ομάδων και να διαβάσει ή να σχολιάσει τις εργασίες τους. Σε ξεχωριστή ώρα θα έπρεπε να παρουσιάσει την εργασία της στις υπόλοιπες ομάδες.

Πιο συγκεκριμένα το πλαίσιο αξιοποίησης του wiki έχει ως εξής: Στο 1^ο δίωρο η κάθε ομάδα παρέλαβε το 1^ο ΦΕ, δημιούργησε λογαριασμό ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και ασκήθηκε στη χρήση του. Όλοι οι μαθητές ενημερώθηκαν ότι στο εξής θα παραλαμβάνουν ηλεκτρονικά στο ταχυδρομείο τους τις εργασίες της ΕΖ. Στο 2^ο δίωρο παρέλαβαν ηλεκτρονικά και τυπωμένο το 2^ο ΦΕ. Από την ηλεκτρονική του μορφή άνοιξαν τον ιστότοπο του wiki που είχε δημιουργηθεί λίγες μέρες πριν από εμένα για τους σκοπούς του μαθήματος. Περιηγήθηκαν και γνώρισαν το περιβάλλον του και τις εντολές του. Παρακολούθησαν σχετικό βίντεο, αποδέχτηκαν την πρόσκληση που τους είχε σταλεί στο ηλεκτρονικό τους ταχυδρομείο και έγιναν μέλη του wiki με κωδικούς ασφαλείας. Στη συνέχεια άρχισαν την έρευνα σε συγκεκριμένες διευθύνσεις στο διαδίκτυο για το θέμα τους. Στο 3^ο δίωρο επεξεργάστηκαν καλύτερα τα πολυτροπικά τους κείμενα διορθώνοντας τα κείμενα και τοποθετώντας τις φωτογραφίες σε κατάλληλες θέσεις. Περιηγήθηκαν και στις σελίδες των υπόλοιπων ομάδων, όπου κατέγραψαν τις παρατηρήσεις τους. Μία ομάδα, αφού παρακολούθησε διάφορα βίντεο για το ζωγάφο της, ξεκίνησε να φτιάχνει το δικό της βίντεο με προφορικές μας οδηγίες και υποδείξεις. Στο 4^ο δίωρο όλες οι ομάδες παρέλαβαν το 3^ο ΦΕ με τις οδηγίες για τη δημιουργία βίντεο στο monie maker και άρχισαν τη δουλειά με αποθήκευση φωτογραφιών και επιλογή μουσικής. Στο 5^ο δίωρο ολοκλήρωσαν όλες οι ομάδες τα βίντεο και άρχισαν να γράφουν την κριτική τους πάνω σε ένα πίνακα της επιλογής τους βάσει ερωτήσεων από το 4^ο ΦΕ. Κειμενοποίησαν και επικόλλησαν στην αντίστοιχη σελίδα του wiki. Στο 6^ο δίωρο παρουσίασαν τις εργασίες τους με τον προτζέκτορα και έγραψαν την αξιολόγησή τους στο Φύλλο Αξιολόγησης.

4. Αξιολόγηση-Αποτελέσματα

Οι μαθητές και των δύο φύλων έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον σε ολόκληρη τη διαδικασία, αφού οι Νέες Τεχνολογίες και κυρίως το Διαδίκτυο αποτελεί μεγάλη πρόκληση γι' αυτούς. Ιδιαίτερη χαρά ένιωσαν όταν δημιούργησαν το πρώτο τους βίντεο και το ανήρτησαν στο διαδίκτυο. Με τη χρήση του εργαλείου wiki, διευκολύνθηκε η συνεργασία των ομάδων, αναπτύχθηκε η επικοινωνία και αλληλεπίδραση των συνεργατών, διευκολύνθηκε η διαμοίραση της γνώσης και η ανταλλαγή ιδεών.

Σε όλη τη διάρκεια της διδακτικής εφαρμογής πραγματοποιήθηκε διαμορφωτική αξιολόγηση, που στόχευσε αφενός στην βελτίωση και αναπροσαρμογή των οδηγιών μας και αφετέρου στη βελτίωση των ερευνητικών και συνεργατικών δεξιοτήτων των μαθητών. Στο πέρας της εφαρμογής ζητήθηκε από τους μαθητές τελική αξιολόγηση του προγράμματος, του εαυτού τους, των συνεργατών τους και του δασκάλου τους. Στόχος της αξιολόγησης ήταν να διαπιστώσουμε κατά πόσο το περιβάλλον wiki, αποδείχθηκε κατάλληλο για τη συγκεκριμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα και κατά πόσο βοήθησε και κινητοποίησε τους συμμετέχοντες μαθητές να πετύχουν τους στόχους της δραστηριότητας που είχαν τεθεί. Σαν μέσο για τη συλλογή δεδομένων και την εξαγωγή συμπερασμάτων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο και συνέντευξη. Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε ερωτήσεις αξιολόγησης για τον καθένα προσωπικά, για την ομάδα, για το δάσκαλο και για το πρόγραμμα. Ενδεικτικά αναφέρουμε: Τι μου άρεσε πολύ και θα ήθελα να επαναληφθεί. Σε τι πέτυχα πιο πολύ. Τι δεν έκανα καλά. Βαθμολογώ την ομάδα μου για εργατικότητα, πρωτοβουλίες, συνεργασία, αλληλοβοήθεια. Πώς θα μπορούσε η δασκάλα να γίνει καλύτερη. Αν το πρόγραμμα ανταποκρίθηκε στα ενδιαφέροντά σου. Πώς η προσωπική σου έρευνα σε βοήθησε να μάθεις καλύτερα. Σε τι άλλα αντικείμενα θα ήθελες να δουλέψεις με τις ΤΠΕ.

Οι περισσότεροι μαθητές επιβεβαίωσαν την ευκολία χειρισμού του wiki, παρόλο που δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία σε τέτοιου είδους εργαλεία. Τόνισαν την ελκυστικότητα του μέσου, κυρίως του διαδικτύου, και την ενθάρρυνση που τους παρείχε να συμμετέχουν ενεργά στις ομαδικές εργασίες. Αρκετοί μαθητές επισήμαναν τη δυνατότητα παρακολούθησης της δουλειάς των άλλων ομάδων, ώστε να συγκρίνουν με την πρόοδο της δουλειάς της ομάδας τους. Οι διαφορετικοί τρόποι ανάγνωσης των εικόνων τούς έδωσε τη δυνατότητα να σκεφτούν κριτικά και να αναπτύξουν δεξιότητες οπτικού εγγραμματισμού.

Τέλος, στις αρνητικές εντυπώσεις κατέγραψαν κάποια τεχνικά προβλήματα που αντιμετώπισαν, όπως τη δυσκολία εισαγωγής στοιχείων για τη δημιουργία ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, τη δυσκολία επιλογής μουσικής που να ταιριάζει με το θέμα και να αντιστοιχεί στο χρόνο του βίντεο. Παράλληλα η κάθε ομάδα ζήτησε περισσότερο χρόνο επίβλεψης από το δάσκαλο για την παράκαμψη των δυσκολιών που συναντούσε.

5. Συμπεράσματα

Η χρήση του wiki μας έδωσε την ευκαιρία να πειραματισθούμε και να εφαρμόσουμε τις παιδαγωγικές αρχές του δομισμού στην πράξη. Η μετατόπιση στο παρασκήνιο του ρόλου του εκπαιδευτικού, απ' όπου καθοδηγεί και κατευθύνει τις ομάδες εργασίας, διασφαλίζει τη ενεργό συμμετοχή των μαθητών με ίσους όρους. Η εργασία σε ομάδες και η χρήση των ΤΠΕ δημιουργούν ευχάριστο κλίμα στην τάξη και διασφαλίζουν την ποιότητα στην εκπαιδευτική διαδικασία, που κρίνεται από το αποτέλεσμα, το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των μαθητών.

Οι περισσότεροι μαθητές δήλωσαν πως θα ήθελαν να χρησιμοποιήσουν αυτό το wiki και σε άλλα σχέδια εργασίας όπως η σχολική εφημερίδα, η ενέργεια, η επανάσταση του 1821, με την προϋπόθεση να υπάρχει κάθε φορά ο κατάλληλος σχεδιασμός της όλης δραστηριότητας και η απαραίτητη υποστήριξη από το διδάσκοντα.

Το βασικό συμπέρασμα της διδακτικής εφαρμογής είναι πως, στα πλαίσια μιας σωστής σχεδίασης, ένα συνεργατικό περιβάλλον μάθησης wiki μπορεί να χρησιμοποιηθεί με επιτυχία για την υποστήριξη της συνεργασίας σε πραγματικές εκπαιδευτικές συνθήκες και να αποτελέσει μία ευέλικτη και αποδοτική μορφή συνεργατικής μάθησης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Βιβλιογραφία

- Kalantzis, M., Cope, B. (2000). *Multiliteracies, Literacy learning and the design of social futures*. London and New York: Routledge.
- Βίγκλας Λ., Μάτος Α., Οικονόμου Α., Παπαδοπούλου Μ. (2007), *Weblogs: Νέα μέσα, νέα επικοινωνία*. Στο Πρακτικά 4ου Συνεδρίου ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Σύρος
- Κόκκος, Α. (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Kress, G., Van Leeuwen, T. (2010). *Η ανάγνωση των εικόνων/ μετ. Φωτεινή Παπαδημητρίου*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Ματσαγγούρας, Η. (2009). *Αξιολόγηση των σχολικών εγχειριδίων, υ.δ.σ.*, Αθήνα: ΜΔΔΕ
- Ματσαγγούρας Η. (2008). *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2003). *ΔΕΠΠΣ, Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*, Υπουργική Απόφαση, Γ/2/21072, ΦΕΚ 304/13-3-2003
- Σιδηροπούλου Α., Μαυρομματάκη Σ., (2008). *Ένα ισχυρό εργαλείο εκπαίδευσης που στηρίζεται στη συνεργασία και στον εποικοδομητισμό, Wikis: περιγραφή, χρήση και εφαρμογές στην εκπαίδευση*, πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Επιστημονικού Φοιτητικού Συνεδρίου Πληροφορικής. Σάμος.